Қазақстанның ежелгі тарихы.
Қазақстан территориясындағы ерте дәуір.

Палеолиттің ерекшелігі Евразия мен Африка аймақтарының сол дәуірдегі мәдениеттерінің едәуір ұқсастығы болып табылады. Алғашқы қауым адамы жабайы өсетін дәндерді, жеміс жидектерді жинап, жануарларды аулаған.

Ерте палеолиТ

Орта палеолит Б.З.Б

Мұз басу дәуірі Б.з.б 140 мың-12 мың ж.

жыл.-12-10 мың жыл.

Олдувэй (б.з.б. 2,6 млн жыл-800 мың жыл);

Ашель (б.з.б. 800-140 мың жыл);

Мустье (40-35 мың жыл)

П О Л Е О Л И Т

(ЕЖЕЛГІ ТАС ДӘУІРІ.) Б.З.Б 2,6 МЛН ЖЫЛ-Б.З.Б 10 МЫҢ ЖЫЛ.

МЕЗОЛИТ
ОРТА ТАС ҒАСЫРЫ
Б.З.Б 12-5 МЫҢ
ЖЫЛ

НЕОЛИТ
ЖАҢА ТАС ҒАСЫРЫ.
Б.З.Б 5-3 МЫҢ

Ерте палеолиТ

Олдувэй (б.з.б. 2,6 млн жыл-800 мың жыл);

Ескерткіштер Қазақстанның Жамбыл облысындағы Қаратаудан 50-жылдары табылды (мұны тапқан Х. Алпысбаев). Бөріқазған, Тәңірқазған және Тоқалы 1,2,3, сонымен бірге Шу өзенінің оң жағалауындағы Қазанғап қоныстары белгілі. Бұл жерлерден көбінесе тастан жасалған шапқыштар табылған.

Ашель (б.з.б. 700 -150-120 мың жыл);

Ерте палеолит дәуірінің археологиялық ескерткіштері.

Оңтүстік Қазақстан	Бөріқазған, Тәңірқазған, Қазанғап, Қарасу, Шабақты, Ш.Уәлиханов атындағы тұрақ, Арыстанды.
Орталық Қазақстан	Құдайкөл, Жаманайбат, Обалысай, Семізбұғы
Шығыс Қазақстан	Қозыбай
Батыс Қазақстан	Шабақтысай, Сарытас

Мустье (Б.З.Б 150-120-35-30 мың жыл)

Төменгі немесе ежелгі палеолит шамамен б. з. б. 2 млн-нан 140 мың жылға,созылды.

Орта палеолит Б.З.Б 140-40 МЫҢ ЖЫЛ.

Ортаңғы палеолиттің ескерткіштері Қазақстанның барлық аймағынан табылған Оңтүстік және Шығыс Қазақстаннан, Маңғыстау түбегінен мустье дәуірінің қоныстары табылған. Бұларға Сарысу өзені бойындағы Мұзбел, Ертіс өзені, Қанай ауылының маңындағы қоныстар жатады. Қазба жұмысы кезінде бизонның, ақбөкеннің, арқардың, жабайы жылқының, т. б. сүйектері, ал құралдардан қырғыштар, сүйір ұштықтар, пышақ тәріздес пластиналар ұшырасты.

Орта палеолит дәуірінің археологиялық ескерткіштері.

Оңтүстік Қазақстан	Ш. Уәлиханов атындағы тұрақ, Тоқалы, Қызылрыспек, Үшбұлақ
Орталық Қазақстан	Обалысай, Мұзбел, Өгізтау І-ІІ, Үлкен Ақмая
Батыс Қазақстан	Оніжек, Аққыр, Құмақаж
Шығыс Қазақстан	Бөдене, Қызылсу

Кейінгі палеолит. Б.З.Б 40-35 МЫҢ ЖЫЛ.-12-10 МЫҢ ЖЫЛ.

Кейінгі палеолит дәуірінің археологиялық ескерткіштері.

Оңтүстік Қазақстан	Ащысай, Үсіктас
Орталық Қазақстан	Батпақ, Қарабас, Агренсор
Батыс Қазақстан	Аққыр, Шақпақата, Оніжек
Шығыс Қазақстан	Свинчатка, Шульбинка, Пещеры, Новоникольский, Қанай

Отты пайдалану. Сүйектен құрал жасау. Тасты *сығып өңдеу*.(тасты баяу қыздыру арқылы және баяу суыту арқылы)

Тарихи кезеңдер		Археологиялық кезеңдер	Палеоантропологиялық кезеңдер
Алғашқы қауым кезеңі		Төменгі (100) және ортаңғы палеолит (45-40)	Архонтроптар мен палеонтроптар кезеңі
Алғашқы қауымдық Туыстық қауым кезеңі	Ертедегі алғашқы қауымдық кезеңі	Жоғары палеолит (12-10) және мезолит (8)	Неонтроптар кезеңі
	Кейінгі алғашқы қауым	Неолит (5) Энеолит немесе ертедегі металдық ғасыр (4,5 –5)	
Таптар түзілу кезеңі		Қола (3) Темір Атом ғасыры (ХХ ғасыры)	

австралиопитек

Б. з. б. 1 млн жыл – ежелгі адамдардың Қазақстанды игере бастады.

МЕЗОЛИТ

ОРТА ТАС ҒАСЫРЫ Б.З.Б 12-5 МЫҢ ЖЫЛ

Мезолит (мезо – аралық және грекше lithos – тас) – орта тас ғасыры, палеолит пен неолиттің аралығындағы тас дәуіріне жататын археологиялық өтпелі кезең. Бұл терминді XIX ғ-дың 70-жылдарының аяқ кезінде швед ғалымы О. М. Торелль енгізді. Еуропада шамамен б. з. б. 9 – 5 мыңжылдықтарды, Таяу Шығыста ол б. з. б. X – VII мыңжылдықтарды қамтиды. Палеолиттен Мезолитке көшу климаттағы өзгерістер мұздықтардың еруімен байланысты.

Қазақстан тұрғындарының өмірінде жеке аң аулау әдісі жетекші маңыз алды. Мезолит дәуірінің ең маңызды өнертабысы – **садақ** пен **жебе. Бумеранг.**

Мезолит дәуірінің археологиялық ескерткіштері

Солтүстік Қазақстан	Мичурин, Боголюбово-2, Явленк[illegible], Тельман[illegible] 7,8,9,14, [illegible]ноградовка-2,12, Дачная, Евгеньевка, Дүзбай, Сележин, Ерейментау, Екібастүз.
Орталық Қазақстан	Әкімбек, Қарағанды-15

Пышақ пішінді пластинкаларды, оның ішінде микропластинкаларды бөлу техникасының өте жоғары дамуымен ерекшеленеді. Осы кезеңде пышақ пішінді пластинкадан құралдар жасау өте кең таралды.

Әртүрлі микролиттерді дайындау, оның ішінде геометриялық бейнелі құралдар - сегменттер, трапециялар, үшбұрыштар, тікбұрыштар, параллелограммдар өндірісі кеңінен дами бастайды. Микролиттер дайындауда қолданылатын микроқиятын техника дамиды. Балта, шот балта, қашау сияқты кесу құралдарын, макролиттік арнаулы құралдар - кетпен, қайла жасау кең таралады.

Кейбір мезолиттік мәдениеттерде тас қаруларды тегістеу техникасы, бұрғылау мен аралау техникалары пайда болады.

Палеолитпен салыстырғанда түрлі сүйек индустриясы қалыптасады. Мезолиттік уақыттың тұрақтарында әртүрлі сүйек және мүйізден жасалған гарпундар, садақтар мен сүңгілердің ұштары, пышақтар, қанжарлар, балта мен шот және оларға муфталар, т.б. көптеп кездеседі. Осы құралдардың кейбір түрлері мезолитте ғана жасалынған.

Өнердің сипаттарында да өзгерістер болды. Соңғы палеолитке тән жартастарға жазу біршама азаяды. Өнерде шартты-тұспалды сипаттағы бағыт ұлғаяды. Геометриялық оюлар кеңінен таралады. Оюдың негізгі элементтері түрлі сызықтар, нүктелер, штрихтер, "шыршалар", иректер, торлар, т.б. болды. Оюды жүргізуде көбіне ойып түсіру және бұрғылау техникасы пайдаланылды. Зооморфты және антропоморфты бейнелерден тұратын ұсақ пластика кеңінен таралды.

НЕОЛИТ
ЖАҢА ТАС ҒАСЫРЫ.
Б.З.Б 5-3 МЫҢ ЖЫЛ.

Неолит дәуірінің археологиялық ескерткіштері.

Арал маңы	Сексеуіл (Арал тұрақтар тобы).
Оңтүстік Қазақстан	Қара үңгір, Қарақұдық, Бүркітті, Үшбұлақ.
Шығыс Қазақстан	Нарым, Қызылсу, Сатпықыз.
Солтүстік Қазақстан	Қаратомар, Иман-Бурлык, Дамсы, Ботай.
Батыс Қазақстан	Тоқсанбай, Сам, Көктүбек, Жағалбұлақ, Темір, Шатпаккөл, Құлсары, Шандыауыл, Сарықамыс.
Орталық Қазақстан	Қосқұдық, Ырғыз, Қаратоғай, Батпақ.
Солтүстік-батыс Қазақстан	Явленка, Карлуга, Боголюбово, Виноградовка, Тельман-1,10, Мақанжар, Түздыкөл, Дүзбай, Бестамақ, Аманкелді.
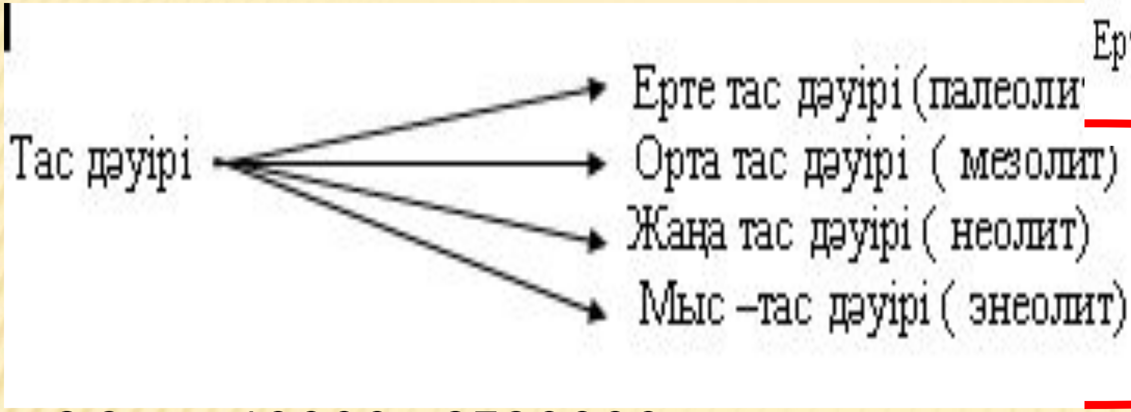
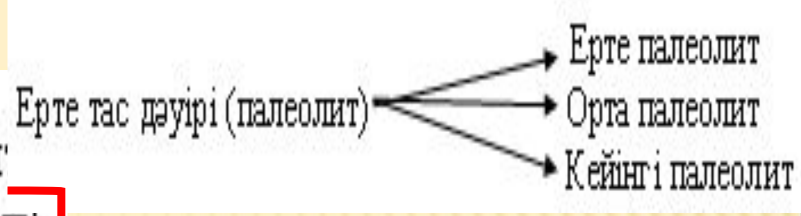

Соңғы полеолит

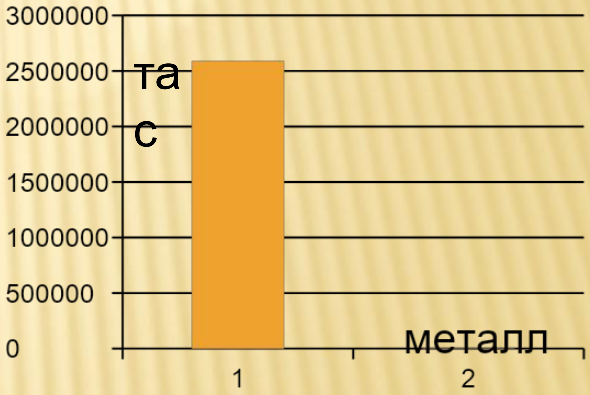

та
с

металл

2,6 млн-10000 = 2590000 жыл. полеолит.
2000+2000= 4000 жыл. Металл дәуірі.
2000000 – 140 000 = 1860000 ж. Орта полеолит.
40000 – 12000 = 28 000 ж. Кейінгі полеолит.
12000 - 5000 = 7000 жыл. Мезолит.
5000 – 3000 = 2000 ж. Неолит. (жаңа тас ғасыры)
3000 – 2000 = 1000 ж. Энеолит. (мыстытас)
2000 – 1000 = 1000 ж. Қола дәуірі. (б.з.б. 2-1 мың ж).
00 – 1400 = 1 Темір дәуірі. (ғ- б.з 6 ғ)

0,007 %

Б. з. Б

0,07 %

Б. з.

Дәуірлер	Қоғамдағы өзгерістер	Адамдар қоғамы
Ерте палеолит Б.з.б2,6 млн ж-140 мың ж.	“Жарып түсіру” техникасы арқылы Малта тас мәдениеті Чоппер (шапқы) Чоплинг (екі жағы сүйірлеп қашалған тас) 	(австралопитектер мен “тік жүретін адам
Ортаңғы палеолит .б.з.б 140-40 мың ж.		неандерталдықтар
Соңғы полеолит Б.з.б 40-12/10 мың ж.	Пышақ, қырғыш, сүңгі, найза	Кромоньон (үңгір адамы)
Мезолит (Ортатас) Б.з.б 12/10-5 мың ж.	Шаруашылық пен материалдық мәдениет елеулі өзгерістерге ұшырайды. Геометриялық фигуралар. Егін егу мен малды ұстау қолға алына бастады. Балық аулау мен аңшылықтың жаңа түрлері қалыптасты. Қонысты жиі ауыстырғандықтан мәдени қабат қалыптасып үлгермеген. Сондықтан аз зерттелген.	
Неолит. Б.з.б 5-3 мың ж.	Аңшылық пен балық аулаушылықпен қатар егіншілік пен мал бағушылық пайда болады. Қыш ыдыс-аяқтар жасау, садақ пен жебені ойлап табу. Аралау мен б±рғылау кеңь тарады. Аң аулау – жинау шаруашылығы мал, егін өсіру шаруашылықтарына айналды. Үй жануарлары мен мәдени өсімдіктердің жасанды сұрыптау мен гибридтеу нәтижесінде алынған тұқымдары мен сорттары, мата тоқу, металлургия т.б. пайда болды. Тамақты отқа пісіріп жеу. Тоқыма. Тау-кен істері. (Неолиттік революия)	Рулық қоғамда өмір сүрді. Рулық қоғамдық меншік. Атбасар мәдениеті. Маханжар мәдениеті Хвалын мәдениеті.
Энеолит. б,.з.д 4-3 мың ж.	Мысты пайдалану. Саз балшықтан жасалған ыдыстар көбейді.	Ботай мәдениеті.

Неандерталь
Ми көлемі 1400-1600 см
3

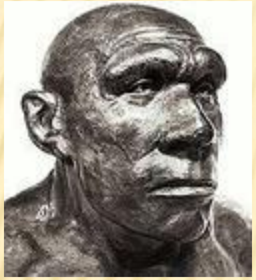

Тесік тас үңгірінен табылған бала.

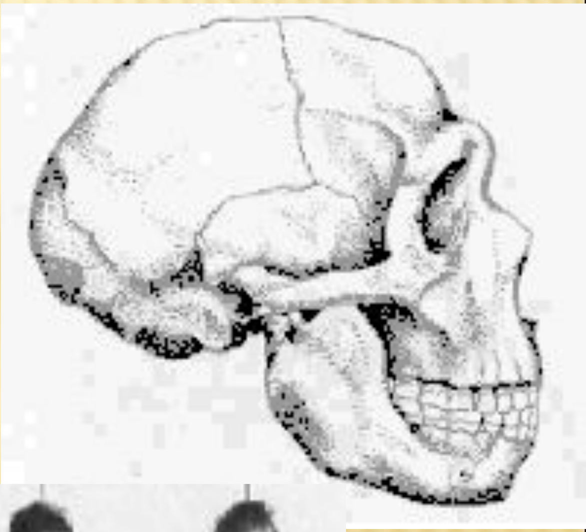

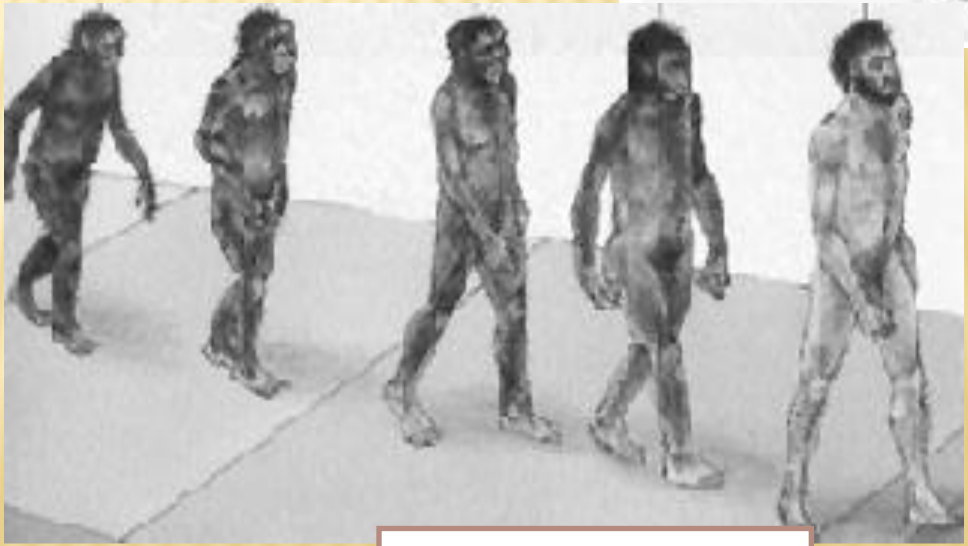

Адам эволюциясы

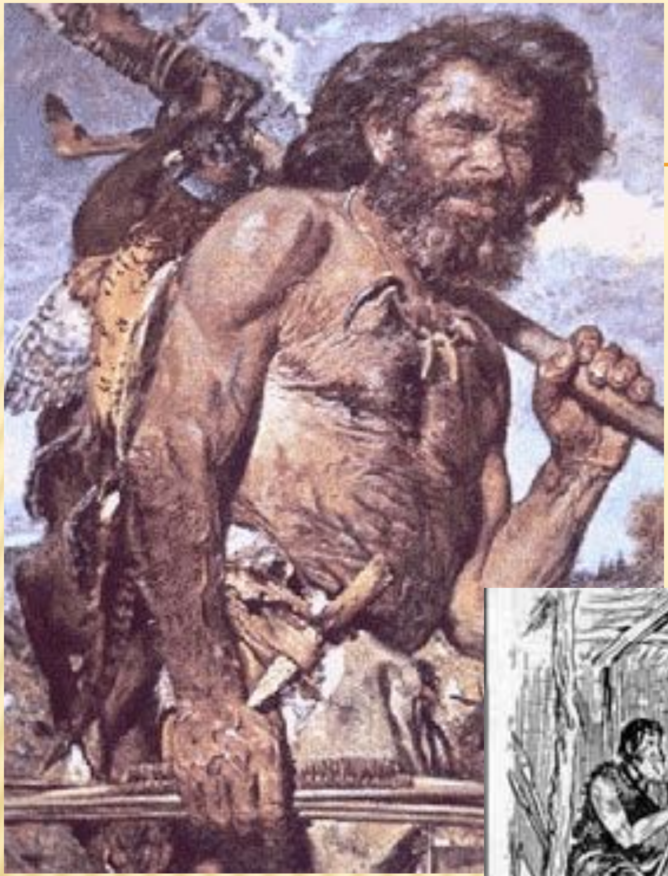

Ғалымдардың зерттеуі бойынша адамдардың өмір сүру жасы.

	Ерлер	әйелдер	Орта жас
Мустье кезеңі			26,2
Жоғарғы полеолиттегі адам	33,3	28,3	31,0
Мезолит	35,3	29,3	32,3
Неолит	34,3	29,8	32,1

30 мың жыл бұрын өмір сүрген адамдар

Виллендорвтық Венера

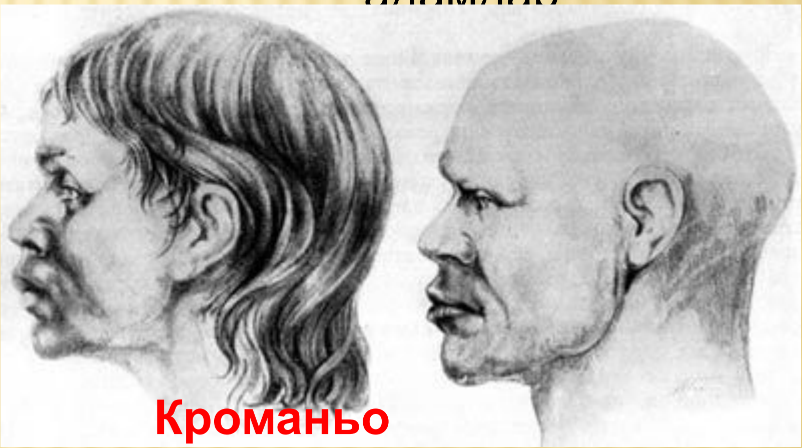

Кроманьон

Рулық қауым → Материархат

Рулық қауым → Патриархат